

УДК 373.2

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ГУМАННОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ І СІМ'Ї

Врочинська Л.І.

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка

У статті розглядаються питання виховання гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку. Обґрунтовано необхідність використання засобів народної педагогіки в умовах сьогодення. Акцентується увага на значенні взаємодії вихователів дошкільних навчальних закладів з батьками дітей у вихованні гуманної поведінки дошкільників шляхом використання багатотомових надбань народу.

Ключові слова: гуманна поведінка, діти старшого дошкільного віку, вихователі, батьки, засоби народної педагогіки, взаємодія, сім'я, дошкільний навчальний заклад.

Постановка проблеми. В умовах модернізації змісту дошкільної освіти важливе значення має інтеграція народної педагогіки та класичної педагогічної науки. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що «дошкільна освіта... має збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності» [2, с. 4]. Дошкільні навчальні заклади є першим державним виховним інститутом, який через гармонізацію родинного та суспільного дошкільного виховання на засадах народної педагогіки має реалізовувати національну політику в галузі виховання. У Законі України «Про дошкільну освіту» та Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що державна політика в галузі освіти націлена на активізацію батьків у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу. Пріоритетними мають бути зв'язок з сім'єю та психолого-педагогічний всеобуч батьків, зміцнення здоров'я дітей, формування основ моралі. Тому, виховуючи гуманну особистість дошкільника, слід звертатися до багатотомової мудрості народу, його виховних засобів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх років проведено ряд досліджень, що засвідчують ефективність використання надбань народної педагогіки з метою забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості дошкільника (І. Бех, А. Богущ, О. Газіна, Р. Дзвінка, Г. Карась, В. Каюков, Н. Лисенко, В. Лаппо, Т. Мацейків, К. Плівачук, Н. Рогальська, Ю. Руденко, О. Сухомлинська та ін.). У контексті нашого дослідження заслуговують на увагу праці І. Бабій [1], В. Ворожбіт [3], О. Кисельової [4], М. Машовець, [5], Ю. Туженкової [9] тощо, в яких розкриваються окремі аспекти морального виховання дошкільників засобами народної педагогіки.

Однак, аналіз наукових джерел свідчить про необхідність вивчення питання виховання гуманної поведінки дошкільників шляхом використання багатотомових надбань народу у процесі взаємодії вихователів дошкільних навчальних закладів з батьками.

Метою статті є вивчення значимості засобів народної педагогіки у моральному вихованні старших дошкільників з метою визначення мож-

ливостей їх впливу на формування гуманної поведінки шляхом взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.

Завдання дослідження: здійснити теоретичний аналіз досліджень педагогів та психологів щодо визначення ролі засобів народної педагогіки у моральному вихованні дошкільників в контексті їхньої значущості для ефективного вирішення завдання виховання гуманної особистості в умовах сьогодення та вивчити стан досліджуваної проблеми у практиці роботи дошкільних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що протягом століть відбувалося становлення і розвиток національного ідеалу гуманістичного виховання як складової частини гуманістичного ідеалу людства. Звернення до гуманізму в наш час зумовлене складним соціально-економічним станом суспільства, коли постає загроза встановлення пріоритету індивідуально-споживацьких цінностей. Особливо відчутним є вплив на людину таких суспільних явищ як агресивність, жорстокість, байдужість, внаслідок чого вона стає егоїстичною, пасивною в ситуаціях, де необхідно проявити гуманність. Тому важливим є виховання гуманної особистості, яка буде здатна реалізувати себе в соціумі через гармонію з внутрішнім «Я» та гуманістичну взаємодію з навколишнім світом. Це сприяє актуалізації ідей гуманістичної педагогіки, метою якої є виховання особистості, здатної до гармонійної взаємодії з соціальним довкіллям і собою. Найважливішим засобом збереження і розвитку цього ідеалу визнано багатотомовий досвід народного виховання, збережений до наших днів у прислів'ях, приказках, казках, піснях, іграх, звичаях, обрядах, святах.

У вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії та практиці загальноновизнаним є положення про те, що розвитку особистості сприяє створення емоційного благополуччя. Під кутом зору сучасної педагогіки, це означає задоволення потреби у спілкуванні з дорослими – батьками і вихователями, встановлення доброзичливих взаємин між дітьми, розвиток у них гуманних почуттів, сформованість дитячого товариства та ін. Навчити дитину «бачити і відчувати» людей, взаємодіяти з ними – одне з важливих і складних завдань виховання.

Дослідники дошкільного дитинства Л. Артемова, А. Богущ, Р. Буре, О. Запорожець, О. Конон-

ко, В. Котирло, О. Усова наголошують, що родина і дошкільний навчальний заклад, виконуючи специфічні виховні функції, не можуть замінити один одного і мають взаємодіяти задля повноцінного розвитку дитини-дошкільника. Психолого-педагогічні дослідження Т. Алексєєнко, В. Безлюдної, Л. Божович, В. Постового доводять, що у дошкільному навчальному закладі повинні бути створені умови для спільної роботи сім'ї і педагогічного колективу у формуванні моральних якостей особистості дитини.

Модернізація змісту дошкільної освіти, зумовлена демократичними перетвореннями в нашій державі, акцентує увагу науковців та практиків на необхідності звернення до педагогічного досвіду українського народу, зокрема багатой скарбниці народних засобів виховання. Дослідники зазначають, що такий підхід зумовлений доступністю народно-педагогічного змісту для дошкільників, його прикладним спрямуванням, співзвучністю з повсякденними духовними потребами та інтересами батьків і дітей, невичерпним виховним потенціалом [1; 4].

Оскільки гуманістичне виховання дітей дошкільного віку в умовах сьогодення є важливою складовою змісту роботи дошкільних навчальних закладів і сім'ї, то ефективність використання народних засобів у виховному процесі, на нашу думку, залежить від узгодженої взаємодії двох соціальних інститутів.

З метою вивчення стану використання вихователями дошкільних навчальних закладів народних засобів виховання в практиці формування гуманної поведінки дітей старшого дошкільного віку у процесі взаємодії з сім'єю, ми проаналізували плани освітньо-виховної роботи та провели спостереження і анкетування.

Всього було проаналізовано 23 плани роботи вихователів дошкільних навчальних закладів м. Кременця та Кременецького району. Основними показниками стали:

- місце народних засобів виховання в освітньо-виховному процесі дошкільного закладу;
- періодичність планування завдань з метою формування гуманної поведінки в процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї.

Аналіз планів показує, що серед народних засобів виховання, вихователі, в основному, найбільшу увагу приділяють народним іграм. У ранкові години в середньому один раз на 2 тижні – хороводні ігри, під час занять та народних свят – рухливі й дидактичні, а ігри-забави у вечірні години – один раз на місяць. На заняттях використовуються народні казки, відповідно до вимог програм розвитку і виховання дітей дошкільного віку, ознайомлюють дітей із звичаями, обрядами українського народу. В усіх планах відображено святкування сезонних народних свят з використанням приказок, пісень, тощо.

Разом з тим планування завдань гуманістичного виховання спостерігається лише в 7 планах, а спрямованість народних засобів на формування гуманних якостей дітей відображена у 3 планах. В основному слід відмітити про безсистемність планування завдань виховання гуманності і, зокрема, шляхом використання народних засобів. Протягом тривалого часу ці завдання можуть бути відсутні в плані, а потім знову зазначені.

Результати спостереження показали, що в дошкільних навчальних закладах найчастіше використовуються ігри-драматизації за змістом казок. Вони істотно впливають на розвиток дітей: збагачують їх життєвий досвід, сприяють гуманному становленню. Більша половина старших дошкільників (53%) перевтілюється, виконуючи ролі своїх героїв в ході гри. Діти правдиво відображають гуманні та антигуманні вчинки героїв, дають їм відповідну характеристику. Однак, лише невелика кількість дітей старшого дошкільного віку (16%) перевтілюється емоційним станом і поводить як в реальному житті. Це підтверджує думку про те, що вирішальний вплив на поведінку дитини мають її потреби та відповідна ситуація (Д. Узнадзе).

Недостатньо приділяється увага вихованню гуманних рис дітей у взаємодії з батьками. Робота з сім'ями планується відповідно до вимог, однак зміст її з батьками старших дошкільників переважно передбачає підготовку дітей до школи, виховання дружніх взаємовідносин, вміння оцінювати поведінку товариша.

Спостереження за роботою вихователів свідчать про те, що 40% використовують народні засоби в педагогічному процесі ДНЗ, проте лише 8% – з метою гуманістичного виховання; більша половина педагогів надає перевагу народним казкам та іграм; прислів'я та приказки використовує лише 12% вихователів. Значна кількість вихователів відчуває труднощі, зумовлені недостатніми знаннями та вміннями доцільно використати малі фольклорні жанри у повсякденному житті.

Оскільки процес гуманістичного виховання старших дошкільників не може проходити без тісної взаємодії дошкільного навчального закладу з сім'єю, ми провели анкетування серед батьків. Аналіз результатів дослідження засвідчує, що батьки в процесі виховання дітей використовують народні засоби і одногослоно вважають, що вони є вагомим чинником, оскільки найбільш зрозумілі дітям і відомі батькам, бо передаються із покоління в покоління. Аналіз відповідей цієї групи респондентів на запитання про те, які саме народні засоби вони використовують показав, що найбільша кількість батьків звертаються до народних казок (47%), з них 12% читають або розповідають щоденно. Щонеділі знайомлять дошкільників з казками 21% батьків. В цей же час, на жаль, 28% відповіли, що рідко читають дітям народні казки, покладаючись на зайнятість та слухання казок в дошкільному навчальному закладі.

Аналіз відповідей на друге запитання показав, що майже половина батьків (48%) лише інколи проводить бесіди про прочитане, інші не надають їм значення, а 9% батьків вважають цей прийом взагалі необов'язковим. Нам не вдалося також виявити фактів цілеспрямованого читання дітям народних казок з метою формування у них гуманної поведінки. Однак відповіді на запитання про те, які народні засоби вважають ефективними у вихованні дітей засвідчують, що батьки найбільше цінують народні казки. Це, наприклад, такі: «Казка доступно знайомить дітей про добре та погане. Діти самі це відчувають»; «Казка викликає бажання піклуватися про когось, допомагати, співчувати, переживати» та ін. Прислів'я та приказки використовуються батьками дуже рідко (14%), переважно в окремих ситуаціях, коли необхідно

щось дитині підтвердити («Друзі пізнаються в біді», «На чужий коровай очей не поривай, а свій дбай»), або коли батьки передбачали результат вчинку дитини («Поспішиш – людей насмішиш», «На злодієві шапка горить»). Народні ігри батьки (7%) пропонують дітям переважно під час традиційних сімейних та обрядових свят.

Таким чином результати дослідження підтверджують думку про те, що народні засоби є важливими у вихованні гуманної поведінки старших дошкільників, однак використання їх із зазначеною метою ще недостатньо реалізовується у практиці роботи вихователів та сімейному вихованні.

Як результат проведеної роботи пропонуємо забезпечення таких педагогічних умов, які, на нашу думку, активізують використання багатовікового досвіду нашого народу з метою виховання гуманності у дітей та залучення батьків до освітньо-виховного процесу:

- створити атмосферу доброзичливості та емоційного благополуччя в групі, що спонукати дітей до гуманних вчинків;

- комплексно використовувати народні засоби виховання в освітньо-виховній роботі з дітьми не тільки в процесі спеціальних занять, а й у повсякденній діяльності, що сприяє уникненню розбіжностей між уявленнями дітей про гуманні вчинки та їх реальною поведінкою;

- активізувати дітей до оцінки гуманних вчинків однолітків, до розуміння та підтримки їх у різноманітних ситуаціях (радості, успіху, емоційного неблагополуччя);

- зорієнтуватися на систематичну взаємодію та співпрацю з батьками, дотримання педаго-

гічного такту і рекомендацій щодо необхідності звертатися до перлин народного виховання в повсякденному житті, проводити родинні свята з дотриманням звичаїв та обрядів з метою підвищення активності батьків у виховному процесі.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури та результати нашого дослідження підтверджують, що народні засоби виховання (прислів'я, приказки, народні казки, пісні, ігри, звичаї, обряди, свята) є важливими у вихованні гуманної поведінки старших дошкільників, адже використання їх у педагогічному процесі дошкільного навчального закладу та повсякденному житті сім'ї викликає у дитини безліч емоцій (радості, жалю, співчуття, захоплення). Разом з тим слід зазначити, що у практиці роботи дошкільних навчальних закладів і в сім'ї народні засоби виховання із зазначеною метою використовуються нечасто. На нашу думку, це зумовлено недостатньою теоретико-методологічною підготовленістю вихователів та батьків. Тому слід актуалізувати дану проблему, активніше впроваджувати в роботу з дітьми здобутки українського народу не лише в педагогічному процесі дошкільних закладів, а широко пропагувати засоби народної педагогіки серед батьків.

Виконане дослідження не вичерпує означеної проблеми. Перспективи подальшої роботи вбачаємо у розробці методичних рекомендацій вихователям дошкільних навчальних закладів і батькам щодо використання засобів народної педагогіки у вихованні гуманної поведінки дошкільників.

Список літератури:

1. Бабій І. В. Технологія морального виховання старших дошкільників засобами народної педагогіки / І. В. Бабій // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки: збірник / М-во освіти і науки України, Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин, 2011. – № 4. – С. 126-129.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція): Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богінч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. // Спецвипуск журналу «Вихователь-методист дошкільного закладу». – К., 2012. – С. 3-30.
3. Ворожбіт В. В. Духовно-моральне виховання дітей: історія і сучасні тенденції: навч. посіб. / В. В. Ворожбіт, С. Д. Криштоф, А. О. Поляков, Н. Д. Янц; МОНМС України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Х.: Основа, 2011. – 327 с.
4. Кисельова О. І. Духовно-моральне виховання дошкільників засобами українського фольклору / О. І. Кисельова // Наука і освіта: наук.-практ. журн. Півд. наук. Центру АПН України. – 2011. – № 4 (Педагогіка). – С. 187-190.
5. Ладивір С. Сім'я – перша школа морального зростання / С. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2014. – № 6. – С. 6-9.
6. Машовець М. Вплив казки на формування особистості дитини: моральний аспект / М. Машовець, А. Карнахова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 7 (липень). – С. 20-24.
7. Назаренко А. І. Актуальні проблеми взаємодії дошкільного закладу і соціального середовища / А. І. Назаренко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. / [редкол.: М. З. Згуровський та ін.]; – Ін-т змісту і методів навчання. – К., 1997. – Вип. 7. – С. 27-39.
8. Поніманська Т. Гуманістичне виховання: етнопедагогічні витоки / Т. Поніманська // Дошкільне виховання. – 2011. – № 8. – С. 9-13.
9. Туженкова Ю. Духовно-моральне виховання дошкільників / Ю. Туженкова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2013. – № 9 (вересень). – С. 31-36.

Врочинская Л.И.

Кременецкая обласная гуманитарно-педагогическая академия
имени Тараса Шевченко

**ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ ГУМАННОГО ПОВЕДЕНИЯ
СТАРШИХ ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ
В ПРОЦЕССЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ
ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО УЧРЕЖДЕНИЯ И СЕМЬИ**

Аннотация

В статье рассматриваются вопросы воспитания гуманного поведения детей старшего дошкольного возраста. Обоснована необходимость использования средств народной педагогики в современных условиях. Акцентируется внимание на значении взаимодействия дошкольных образовательных учреждений с родителями детей в процессе воспитания гуманного поведения посредством использования многовековых достояний народа.

Ключевые слова: гуманное поведение, дети старшего дошкольного возраста, воспитатели, родители, средства народной педагогики, взаимодействие, семья, дошкольное образовательное учреждение.

Vrochynska L.I.

Taras Shevchenko Regional Humanitarian and Pedagogical Academy of Kremenets

**THE PECULIARITIES OF HUMAN BEHAVIOR UPBRINGING
OF SENIOR PRESCHOOLERS BY MEANS OF FOLK PEDAGOGY
IN THE PROCESS OF PRESCHOOL AND FAMILY INTERACTION**

Summary

The article deals with the developing of humane behavior of preschool children. The necessity of the use of traditional pedagogy in today's conditions has been proved. Attention is focused on the importance of interaction between preschool educators and parents in the process of upbringing humane behavior of preschool children using centuries-old heritage of the nation.

Keywords: humane behavior, children under school age, educators, parents, means of folk pedagogy, interaction, family, pre-school educational establishment.